

Beseda "Deus" v Vergilijevih pesnitvah

Ateizem je, žal, sodoben množičen pojav. Ateizem zanika obstoj Boga in se pogosto opira na napačno pojmovanje človekove samostojnosti.¹ Sodobnega človeka namreč zamera izraziti občutek samostojnosti, samozadostnosti: "Ne razumem, kako lahko nekdo ob spoznanjih in dognanjih sodobne znanosti še veruje v Boga. Še malo in popolnoma bomo obvladali svet in človeka. Pomislimo samo na kloniranje, genski inženiring, manipulacije z vremenom, skokovit napredek računalniških tehnologij," tako se baha sodobni ateist.²

Morda še hujši kot ateizem je pojav indiferentizma, brezbržnosti: Bog sicer je, a to me ne zanima ...

Krivico bi storili starorimskemu paganizmu, če bi sodobne ateiste poimenovali "pogane". Pogani so vendar verovali v boštva. Čutili so, da so odvisni od njih in da jih je treba častiti. V pesnitvah Publija Vergilija Marona (rojen 15. oktobra 70, umrl 22. septembra 19 pr. Kr.) pa najdemo celó neke poteze, ki kažejo na edinega, pravega Boga. Vergil namreč razločuje med besedo "deus" (bog), pisano z malo začetnico, in med besedo "Deus", pisano z veliko začetnico. Bogovi so sicer grešni, še celó sam Jupiter oskrni devico in jo potem v zadoščenje postavi za boginjo jezer in šumečih rek.³ Bogove ter boginje ima Vergil za "caelicolae", za nebeščane, toda med temi je eden, "Deus", pred katerim ima sveto spoštovanje.

"Deus", imenovan tudi "Phoebus" (Febus, Apolon, bog sonca, pesništva), je *immortalis*, nesmrten, neumrljiv. Z njim se bo vrnila

na zemljo "aurea aetas", zlata doba (zemeljski Eden) z Dečkom, ki ga bo rodila neka čista Devica.⁴

V pričujoči razpravi so za Vergilove pesnitve naslednje okrajšave: Eneida (*AE*), Ekloge (*E*), Georgika (*G*).

"Deus" – "Amor"

Oksfordski veliki latinski slovar ima za besedo "amor" (ljubezen) kar sedem pomenov. Med temi pomeni je tudi "Amor" kot posebljeno boštvo. Omenjeni slovar piše "Amor" z veliko začetnico, ko navaja znani Vergilov izrek: "*Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori*" (*E* X, 10, 69).⁵ V okrožnici papeža Benedikta XVI., *Bog je ljubezen*, je omenjeni izrek preveden takole: "Ljubezen vse premaga, vdajmo se tudi mi ljubezni."⁶ Zdi se, da Vergil z besedo "Amor" Erosu, grškemu boštvu, ni odvzel njegovega prvotnega dostojanstva, pozneje ponižanega v simbol razuzdanosti. Nemci so namreč omenjeni Vergilov stavek prevedli takole: "Rings herrscht Amors Gewalt. Auch ich muss weichen dem Gotte" (Krog in krog vlada Amorejeva premoč, tudi jaz se moram ukloniti temu bogu).⁷ V prevodu dr. Frana Bradača se ta stavek glasi podobno: "Amor nad vsem je gospod, tudi jaz se mu moram podvreči."⁸ V kritični izdaji Vergilovih Eklog najdemo glede tega opombo: Ker Amor (Deus) vse premaga, nam ne preostane drugega, kakor da ponižno odstopimo in da ga ne skušamo omečiti. Vergil se namreč v predhodnih vrsticah pritožuje, da Amor ne ublaži njegove mukotrpe zaljubljenosti.⁹

Za Vergila Amor (Deus) v tem primeru ni boštvo razuzdanosti, sicer ne bi bil zapisal:

*Sed mihi vel tellus optem prius ima
dehiscat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine
ad umbras,
Ante, pudor, quam te violo, aut tua iura
resolvo* (AE IV, 24-27).

Ker gre za znanstveno razpravo, prevajam dobesedno:

*“Prej želel bi, da se mi zemlja odpre
in vsemogočni me oče s strelo požene k
sencam podzemlja,
kakor da tebe, sveto bi čistost, oskrnil
in ne držal se tvoje pravice.”*

Za izraz “pater omnipotens” (vsemogočni oče) uporabi Bradač besedo “Jupiter”, vendar se zdi, da je tu mišljen Vergilov “Deus”, ki je prost pregreh, in ki bedi nad sramežljivostjo ljudi.

“Deus” je povsod navzoč

“Deus” je navzoč, po materini ljubezni, ki se nasmehne svojemu novorojenčku, pa tudi po očetovi ljubezni.

Incipe parve pure risu cognoscere matrem.

*Incipe parve pur, cui non risere parentes
Nec Deus hunc mensa, dea nec dignata
cubili est.* (E 4: 60-63).

Prevajam:

*Začni, otroček, spoznavati mater po
njenem smehljaju;
začni, otroček, to, kajti komur se starši
niso nasmehnil, i,
temu Deus ne bo dodelil mize, ne
boginja ležišča.*

Pod izrazom “miza” umeva Vergil “vzgojo”, z besedo “ležišče” pa misli “srečno zakonsko zvezo”.

*Ipsi laetitia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsae iam carmina
rupes,*

*Ipsa sonant arbusta: Deus, Deus, ille,
Menalca.*

(E 5: 62-64)

*Od veselja do zvezd dvigajo svoje glasove
gozdnate goré:*

*tudi pečine pojó in v grmovju odmeva:
Deus, Deus je tu, Menalkas!*

Pod besedo “Menalkas” nekateri vergilovci umevajo Vergila samega.

Tudi med vojno je “Deus” navzoč ... *ponuntque ferocia Poeni corda, volente Deo.*

(AE I: 306-307)

*... odložijo Punci besnost srcá, ker hotel je
Deus.*

*Praecipites vigilate viri, et considite
transtris:*

*Solvite vela citi: Deus aetere missus ab
alto (...).*

Sequimur te, sancte Deorum ...
(AE 4: 573-577)

*Brž se zbudite možje, usedite se na
veslarske klopi,
jadra napnite takoj: iz visokih nebes
poslan je k nam Deus (...).
Sledili ti bomo, sveto božanstvo ...*

*Phoebe, graves Troiae semper miserate
labores ...*

(AE 6: 56)

*Febus, ki vedno bilé so pri srcu ti muke
Trojancev ...*

*Terna tibi haec primum triplici diversa
colore*

*Licia circumdo, terque haec altaria
circum*

*Effigiem duco. Numero Deus impare
gaudet.*

*Necte tribus nodis ternos, Amarylli,
colores!*

(E 8: 73-75.77)

Te trojne trakove s trojno barvo različne
okrog ti zdaj najprej ovijam in trikrat okrog

*teh žrtvenikov nosim tvojo podobo.
Neparno število je Deusu všeč.
Tri barve uvezi, Amarilis, v tri vozle!*

Vergil tu petkrat navaja število tri: *terna*, *triplici*, *ter*, *tribus*, *ternos*; hkrati poudarja, da je neparno število (v tem primeru število tri) Deusu všeč. Slutnja, da je "Deus" troedini? Da je treba "Deusa" po trikrat počastiti in da je število tri "Deusu" všeč, so tako tehtne besede, da bi še luno potegnile z neba. Tako je namreč predhodno poudarjeno: "*Carmina vel coelo possunt deducere Lunam*" (E 8: 69), prevajam: "Čarobne besede, ki bi še luno potegnile z neba."

*Et me Phoebus amat: Phoebus sua semper
apud me
Munera sunt, lauri, et suave rubens
hyacinthus ...
(E 3: 62-63)
Febus me ljubi, ker vedno njegove darove
skrbno gojim;
lovorike in rdečkasti cvet - hijacinto.*

"Deus" je mogočen in moder

*Tunc etiam fatis aperuit Cassandra
futuris
Ora, Dei iussu non unquam credita
Teucris ...
(AE 2:246-247)
Zdajci odprla je usta še tudi Kasandra,
bližnjo usodo prerokujoč, a Trojanci
po božjem povelju nikoli ji niso verjeli.*

Kasandra je prejela od "Deusa" dar pre-rokovanja, dar napovedi prihodnjih reči. Ker pa je razžalila "Deusa", je ta uredil tako, da ji Trojanci niso verjeli.

*Mortaline manu factae immortale
carinae
Fas habeant? Certusque incerta pericula
lustret*

*Aeneas? Cui tanta Deo permissa potestas?
(AE 9: 95-97)*

*Mar naj s človeško roko narejene ladje imajo
nesmrten duh božji?* ("Mar" v retoričnem vprašanju poudarja nasprotno trditev, se pravi, da ladje, s človeško roko narejene, nimajo nesmrtnega božjega duha). *Mar naj odločni Enej predvidi morebitne nevarnosti? Katere-mu Deusu dana je takšna oblast?*

Preden se je Vergil odpravil na pot proti Grčiji, je pesnik Horacij zapel:

*"O ladja, ki ponesesh mojega Vergila na pot,
ohrani drugo polovico moje duše,
vrni mi ga zdravega ..."*¹⁰

V tej prošnji odmeva prej omenjena Vergilova vera, da s človeško roko narejena ladja nima nesmrtnega božjega duha, in da ga lahko varuje in reši le "Deus".

Ladje niso deležne božjega duha, čebele pa, ker jim je "Deus", ki je povsod navzoč, dal nekaj svoje božje pameti in nebeškega duha:

*Esse apibus partem divinae mentis; et
haustus
Aetherios dixere: Deum namque ire per
omnes
Terrasque, tractusque maris, coelumque
profundum.
(G 4: 220-222).*

*Pravili so, da so čebele deležne božje
pameti in nebeškega duha ter da Deus
gre po vsej zemlji, po valovih morja in
po neizmernem nebu.*

*Non haec humanis opibus, non arte
magistra
Proveniunt; neque te, Aenea mea dextra
servat:
Maior agit Deus, atque opera ad maiora
remittit.
(AE 12: 427-429)*

*To ni zgodilo se s človeško močjo, ne
z umetelnostjo vračev; ni varovala, Enej,
moja te roka: Deus tu večji deluje, na
slavna te dela pošilja.*

*Quo Deus, et quo dura vocat fortuna,
sequamur ...*

(AE 12: 478)

*Kamor kliče nas Deus, kamor trda
usoda, tja naj sledimo ...*

Agnovere Deum procures divinaque tela ...

(AE 9: 659)

*Glavarji (Trojancev) so spoznali Deusa
in božja kopja ...*

“Deus” pomaga

*O socii, (neque enim ignari sumus ante
malorum)*

*O passi graviora: dabit Deus his quoque
finem.*

(AE 1: 202-203)

*Tovariši dragi, (pozábili nismo še
prejšnjih nezgod),
prestali smo hujše že: tudi sedanjim
Deus dober izid bo dal.*

*Sed tibi cursum venti, quae fata dedere?
Aut quis te ignarum nostris Deus appulit
oris?*

(AE 3: 337-338)

*Toda kateri vetrovi, katera usoda te
srečno je gnala?*

*Ali kateri je Deus tebe, nič slutečega, na
našo obalo pripeljal?*

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

(AE 3: 715)

*Ko sem odšel, na vašo obalo prignal me
je Deus.*

Vergil, “*divinus poeta*” (E 5:45), pesnik božanski, “*pius Aeneas*” (AE 1: 224), pobožni Enej (Vergil se prikrito istoveti z junakom Enejem, ustanoviteljem Rima), polaga Didoni v usta tako rekoč svojo lastno oporoko:

*Incubuitque toro, dixitque novissima verba:
dulces exuviae,¹¹ dum fata Deusque
sinebat:*

*Accipite hanc animam, meque his
exsolvite curis.*

(AE 4:650-653)

*V posteljo legla je, izrekla poslednje
besede:*

*Sladki ostanke, dokler dopuščala to sta
Deus, usoda:*

*Sprejmita dušo zdaj to, in teh me skrbi
odrešita.*

Sv. Hieronim poroča, da je Vergil poskrbel za svoje zemeljske ostanke: “Njegov prah je shranjen z nagrobnim napisom, ki ga je umirajoči sam narekoval: *Mantua me je rodila, Kalabrija vzela, v Partenopejski zemlji počivam - opeval pa sem pastirje, kmete in kralje.*” Pokopan je v grobnici v bližini Pozzuolov zahodno od Neaplja, v Partenopejski deželi.¹²

“Deus”, “Phoebus” (Febus = Apolon) je Vergilu dal pesniški, umetniški navdih: “*Ko-mur pevski duh sem vdihnil*” (Prešeren). Po Febu ali Apolonu sta se ozirala tudi naša prekmurska “klasika”, pesnika, Simon Čergič (1765-1806) in Mikloš Küzmič (1737-1804).

*Pozdravljen, Mikloš, ti slava Slovenov,
slovenskega naroda sonce in žarek,
lepota,*

*muz Febusovih zaželeni krasota
in Febusa samega prvi prijatelj!*

(Simon Čergič Miklošu Küzmiču, 1792).¹³

*Ne siplji, Apolon, žarkov na zemljo,
žalost naj pride v njegovo srce!*

(Mikloš Küzmič v Gyoru 1761)¹⁴

*Če bi ti, Muza, sam Febus bila,
in z devetimi devami k njemu prišla,
hvali njegovi ni konca,
saj je svetlejša od sonca.*

(M. Küzmič Istvanu Borosu, 1793)¹⁵

Vergila, edinega med starorimskimi pesniki, je Mikloš Küzmič sprejel celo v svojo *Edenajszero Peszen. Od Szmrti*:

*Bojdi bogat liki Kroezus,
Zmo'sen liki Darius,
Nemre vujdti Virgilius ...*¹⁶

V svojih distihih se tudi Johann Hübner zgleduje po Vergilu.¹⁷

Naj rabi pričujoča razprava kot spodbuda dijakom in študentom, da bi se učili kristalno izbrušenega jezika pesnika Vergila, se pravi latinščine, kot to srčno želi zdaj že blaženi papež Janez XXIII.: "*Suae enim sponte naturae lingua latina ad provehendum apud populos quoslibet omnem humanitatis cultum est peraccommodata: cum invidiam non commoveat, singulis gentibus se aequabilem praestet, nullius partibus faveat, omnibus postremo sit grata et amica.*"¹⁸ Prevajam: "Latinski jezik je namreč sam od sebe zelo prikladen, da pri katerih koli ljudstvih razvija in utrjuje spoštovanje človečnosti, saj ne zbujata zavisti, vsem narodom se predstavlja kot enakovreden, nobeni stranki ne daje prednosti, in končno - vsem je drag in prijatelj."

1. *Katekizem katoliške Cerkve. Kompendij*, Ljubljana, Družina, 2006, 152.
2. *Družina* 55 (2006), 50, I (10. XII.).
3. J. Smej, Devica, devištvo in deviškost v pesnitvah Publija Vergilija Marona, v: *Tretji dan XXXIII* (2004), 9/10, 26.

4. J. Smej, Vergil in njegova četrta ekloga, v: *Tretji dan XXXII* (2003), 6/7, 84-87. Ta začetni del 4. ekloge je mojstrsko prevedel Marko Marinčič, v: *Lirika. Publij Vergilij Maron*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1994, 33.
5. *Oxford latin dictionary*, Oxford, 1985, 120.
6. Papež Benedikt XVI. *Okrožnica: Bog je ljubezen, Cerkevni dokumenti* 112, Ljubljana, 2006, 8.
7. *Vergils Werke I, Eklogen und Georgika*, Stuttgart (brez letnice), 74.
8. *Vergil. Bukolika in Georgika* (iz latinščine prevedel dr. Fran Bradač), Maribor, 1964, 60. V nadaljevanju: *Bukolika*.
9. Prim. *Publius Virgilius Maro ... illustratus a Christ. Gottl. Heyne*, Lipsiae MDCCCXXX, Londini apud Black, young et young, 248.
10. *Bukolika*, 14.
11. *Exuviae, ārum*, f = dobesedno "slečena obleka", vendar so že v antiki umevali pod to besedo zemeljske telesne ostanke. V tem pomenu je sprejela ta izraz tudi Cerkev. Na grobu kardinala dr. Jakoba Missie v cerkvi na Sveti Gori pri Gorici beremo: *EXUVIAE Jacobi Cardinalis Missia* ... Prim. Jožef Smej, Kardinal dr. Jakob Missia (1838 - 1902) in Prekmurje, v: *Stopinje* 1973, 29.
12. *Bukolika*, 14.
13. Prim. Jože Smej, *Muza Mikloša Küzmiča*, Ljubljana, 1976, 79. V nadaljevanju *Muza*. Isti, *Simon Čergič, župnik in pesnik*, Maribor, 1982, 19.
14. *Muza*, 47.
15. *Muza*, 69.
16. *Knjiga molitvena na haszek szlovenszkoga naroda* ... Sopron, 1783, 281.
17. Prim. Jožef Smej, *Biblični distihi v Hübnerjevi knjigi*, Maribor, 2006, 16.
18. Apostolska konstitucija VETERUM SAPIENTIA papeža Janeza XXIII. V: *Acta Apostolicae Sedis* = AAS 54 (1962), 130.